

Bevaringsværdige gravminder på Darum kirkegård

I 1985 nedsatte Kirkeministeriet en arbejdsgruppe, som skulle udarbejde en betænkning om registrering af bevaringsværdige gravminder på de danske kirkegårde (registrering betyder i denne sammenhæng det samme som fredning). Betænkningen blev til en lov, der blev vedtaget i Folketinget i 1987. Loven blev til på initiativ af den daværende kirkeminister, Mette Madsen, som var bekymret over, at det kulturhistoriske islæt med blandingen af gamle og nye gravminder med tiden ville forsvinde på de danske kirkegårde. Loven blev udarbejdet med følgende kriterier:

§20. Gravminder, der bevarer mindet om fortjenstfulde mænd og kvinder, eller som i øvrigt af kunstneriske, kulturhistoriske eller andre grunde må anses for særlig bevaringsværdige, skal registreres.

Gravminder på Darum kirkegård : Som det står i lovtæksten kan de bevaringsværdige gravminder altså udpeges af forskellige grunde, og det kræver selvsagt en bred og specifik viden. Et kriterium, der ikke er medtaget i lovtæksten er 100 års kriteriet, som næsten automatisk forventes at gøre sig gældende ved de sten, der anses for bevaringsværdige. I loven står der videre, at det er de lokale kulturhistoriske museer, der skal fungere som konsulent og som skal udvælge og indstille de bevaringsværdige gravminder til registrering

overfor provstiudvalget. Darum sogn ligger i Ribe Domprovsti og i Sydvestjyske Museers arbejdsområde (tidligere Den antikvariske Samling i Ribes område), derfor er det også dette museum, der står for registreringen på Darum kirkegård.

Arbejdet med at udvælge bevaringsværdige gravminder på Darum kirkegård blev sat i gang i juli måned 2009 og skal afsluttes før nytår, dvs. at undertegnede har haft et lille halvt års tid til at finde ud af, hvilke gravminder, der var bevaringsværdige og som skulle indstilles. I alt har jeg udvalgt 36 gravminder, hvor selve stenen skal bevares, og hvor stenen kan flyttes rundt indenfor kirkegårdens område; dertil kommer 3 gravsteder, hvor gravminderne skal bevares på det oprindelige gravsted og ikke må flyttes. I alt findes der på Darum kirkegård i dag 528 gravsten, dvs. at der er udvalgt ca. 7% ud af den totale bestand af gravsten på kirkegården. I udvælgelsen er tilstræbt at dække så mange af de ovenfor nævnte kriterier som muligt og på den måde synliggøre de forskellige historier i gravstenen, hvad enten det drejer sig om en i lokalsamfundet berømt og berygtet(?) person som Franciska Handberg (fig. 1), eller om det er det specielle jernkors med den påsatte lille mølle ved foden (fig. 2), der mindes møller Henriksen, der blev slået ihjel af et lyn i 1895, mens han opholdte sig ved møllen.

For hver enkelt sten, der er udvalgt, ligger der forskellige kriterier til grund og ofte flere. Her har Darum Sognearkiv været behjælpelige med at finde informationer frem på de gravlagte, hvis gravsten er blevet udvalgt. I det følgende vil jeg præsentere tre af de

Udvalgte gravstenog den kulturhistorie der gemmer sig bag navnet på stenen.

Anna M. Bundegaard (28.12.1889-11.5.1911)

Bag navnet og datoerne for fødsel og død gemmer sig bla. en tragisk ende.

Stenen er den eneste gravsten på kirkegården, der har et stenhuggermærke (se efter i nederste højre hjørne). Det er stenhuggerfirmaet Billeschou i Esbjerg, som har hugget stenen af en grå kvartsfattig granit, som i Danmark findes på Bornholm og kaldes Rønnegranit. Stenen har en poleret forside, mens resten af stenen er fint tilhugget. Denne gravstentype og materialevalget var enormt populær i årtierne fra 1890'erne til 1920'erne, og ses på alle kirkegårdene i området. Stenen er en lille udgave af en gravstentype, der var enormt populær blandt gårdejere og deres familier, men her er et eksempel på, at stenen er sat over en husmands datter. Anna blev født i Darum og døde i en alder af kun 21 år. På dødstidspunktet var hun husbestyrerinde på gården Eskelund i Brørup. I kirkebogen står at hun blev fundet druknet i en mergelgrav. Anna var ugift og blev derfor ført tilbage til fødesognet og begravet på familiens gravsted nordvest for kirken. Krøllen og det måske uhyggelige ved historien om Anna kom, da Jens Helle i sognearkivet fortalte, at Anna var blevet forført af den husbond hun tjente ved. Hvorfor og hvordan Anna endte sit unge liv i mergelgraven, fortaber sig i historiens tåger, men der kan altid gisnes om grunde som uønsket graviditet, skam eller måske endda mord.

Nu var det ikke usædvanligt med selvmordere og dødsulykker på

den tid i Darum sogn; i 1851 begik en karl, der tjente hos Jørgen Frandsen, selvmord ved at hænge sig. Og husmand på Darum mark, Hans Knudsen, blev kørt over af et læs korn i 1882 og døde af sine kvæstelser.

Knud Gjerlufsen (28.11.1822-28.10.1901)

Knud Gjerlufsen blev født og døde i Darum sogn. I kirkebogen under hans dødsdag står 'veteran' og det er nok af den grund han er kendt udenfor sognets grænser. Gravstenen er en stor marmorplade (hans kone har en magen til), som sikkert er blevet rejst nogle år efter hans og konens død, af deres børn. Det var ikke ualmindeligt at sætte mindesten over afdøde forældre et godt stykke tid efter deres død. En gravsten vidnede før 1950'erne om den økonomiske formåen i familien, derfor er der også en del socialhistorie at læse ud af gravstentyperne. Knud blev født på Gl. Sognevej 11 som ældste søn af en boelsmand (en form for husmand), der også beskæftigede sig som hjuler, mange husmand havde bierhverv. Knuds mor var væverske. I 1863 (i en alder af 41!!) gifter Knud sig og overtager faderens gård. Ofte giftede mænd sig først, når de var kommet til en gård, hvis de ikke giftede sig til en gård. Men Knud Gjerlufsen er især kendt for sin dagbog, som han førte mens han tjente som soldat i den 1. slesvigske krig 1848-1851. Sognearkivet har et eksemplar liggende, som P.J. Nielsen har beskæftiget sig med, men dagbogen er brugt og omtalt i flere historiske afhandlinger om den 1. slesvigske krig. Knud døde imidlertid af noget så fredfyldt som alderdom hjemme i Darum

sogn. Men satte sig sine spor både her og på nationalt plan.

Søren S. Veirup (1819-1899) og Dorthea Veirup (1829-1893).

Da jeg først så gravstenen i lapidariet på kirkegården over Søren og Dorthea Veirup satte jeg den på listen over de bevaringsværdige gravsten, fordi gravstentypen er speciel og ikke specielt velrepræsenteret på Darum kirkegård længere. Desuden er den usædvanligt velbevaret, hvad der kan undre i det regnfulde og blæsende Sydvestjylland. Stenen er støbt af cement, den tids mirakelmateriale, med ranker af egeløv forbundet med en træstamme nederst på soklen. I topfeltet af stenen har siddet et lille relief, der desværre er forsvundet i dag, men det skulle have været et Jesushoved med tornekrans. Gravstentypen kalder man for grottesten, fordi den er en stiliseret og til formålet udformet udgave af grotten som Jesus blev lagt i efter han var død på korset, og som han genopstod fra. Gravstentypen er et af de tydeligste (og vel egentlig ypperste) eksempler på kristen symbolik, der er blevet omdannet til en speciel gravstentype (foruden korset naturligvis), rent faktisk er de allerfleste gravstentyper i Danmark stærkt påvirket af klassicismen og de antikke gravstentyper, fx steler og plader. I grottens åbning blev der så indsat en marmorplade med navne på de/den afdøde.

Men det var ikke kun kunsthistorisk gravstenen var interessant, den gemte nemlig på en skæg lille historie, som en af efterkommerne fortæller:

I 1933 sagde Søren S. Vejrups (1858-1933) til sin søn Søren Vejrups

(1903-1972), at han skulle på kirkegården og grave et hul, så hans forældres gravsten kom under jorden, for det var en dyr og pæn sten, og skulle ikke slås itu. Far lagde stenen forover og dækkede med jord. I 1975 døde S.S. Vejrups (1858-1933) ældste søn og han skulle have det gamle gravsted. Jeg sad i menighedsrådet og sagde til gravverden, at der var en gravsten under jorden. 'Hvad for noget', sagde han. Men der var rigtignok en sten, og den blev lagt hen til diget. (fortalt af Kristian Vejrups, Bramming).

Jeg har aldrig før hørt om, at gravsten blev gravet ned for at bevare dem, men gravstenen og slægtshistorien bliver ikke mindre interessant af den lille historie om slægtsfølelse og dyre gravsten, som man skulle passe på ved at grave dem ned. Ligesom en skat man gravede ned for at gemme og derefter forhåbentlig finde igen til bedre tider. Men det var vigtigt for familien at bevare stenen, og nu bliver den altså formentligt bevaret til evig tid.

Jeg håber jeg med disse tre små historier har anskueliggjort, hvor meget kulturhistorie der faktisk gemmer sig i de enkelte gravsten bag navnet på stenen. De forskellige kriterier bag udpegningen giver en god baggrund for at kunne fortælle mange forskellige slags historier om gravminder end hvis der kun havde været et kriterium at udvælge fra. Vælger man at gå ud fra et kriterium får man en slags historie, en anden giver en anden historie, men kombineres kriterierne kan man lokke mange historier ud af den enkelte sten. Loven fra 1987 har sikret, at gravminder bliver

og forbliver en vigtig kulturhistorisk kilde til den lokale og den nationale historie. Det er vel netop det en kirkegård også er, sognets erindring, som ikke kun har lokal interesse, men som har en plads i en større historie.

Camilla Post
cand. mag. Middelalderarkæologi
Projektansat museumsinspektør
clilleskat@gmail.com

Fig. 1. Franciska Handbergs enkle gravsten, der består af plade sat på en støbt cementstøtte, er udtaget til at blive bevaret på stedet. Historien om gravstedet går på, at Franciska ikke ville begraves på sine forældres gravsted, så hun truede graveren med, at hun ville gå igen, hvis han lagde hende der. Graveren troede ikke på spøgelse, så hun blev begravet på forældrenes gravsted. Franciskas sten er den eneste af Handberg slægtens sten tilbage på kirkegården. Konkylieerne var sikkert også Franciskas og er fulgt hende i døden. Foto: Camilla Post.

Fig. 2. Foto af den lille mølle på jernkorsets fod. Den lille mølle er af støbejern ligesom korset og er blevet nittet på. Møllen er den eneste henvisning til den gravlagtes erhverv og skæbne. Foto: Camilla Post.

